

Österbottens förbund
Pohjanmaan liitto

Hanna Kleemola

Kulttuurista ikäihmisten sote-palvelu

Pohjanmaan Kulttuurisote – Loppuraportti

Sisällysluettelo

1	Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke	3
2	Tavoitteet, toimenpiteet ja vaikuttavuus	4
2.1	Tavoitteet	4
2.2	Toimenpiteet	4
2.3	Tavoitellut tulokset ja arvioitu vaikuttavuus	5
3	Hankkeen käytännön toteutus	6
4	Kulttuurihyvinvoinnin käytännöt Pohjanmaalla	7
4.1	Taiteen, kulttuurin ja kulttuurihyvinvoinnin määrittely	7
4.2	Käytännöt kunnissa	8
4.3	Vaasan keskussairaalan käytännöt	11
4.4	KulturÖsterbottenin käytännöt	11
4.5	Hyviä käytäntöjä juurrutettavaksi uuteen maakuntaan	12
5	Vanhusneuvostot ikäihmisten äänitorvena	15
5.1	Vanhusneuvostojen osallistava työpaja	15
5.2	Vanhusneuvostot nyt ja uudessa maakunnassa	19
6	Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotin	20
7	Lisää suunnitelmallisuutta kulttuurihyvinvointityöhön	22
8	Kulttuurihyvinvoinnin integrointi tuleviin sote-palveluihin	23
9	Tietoisuuden lisääminen	24
10	Miten tästä eteenpäin?	25
11	Lähteet	26
	Liitteet	27

1 Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke

Kulttuurisote oli kuuden maakunnan kumppanuushanke, jossa pyrittiin mallintamaan, miten taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut saadaan mukaan sosiaali- ja terveystalouden järjestämiseen. Hanke toimi sote- ja maakuntauudistuksen valmistelutyön tukena nostamalla keskusteluun kulttuurihyvinvoinnin ja asiakkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumisen osana sote-palveluja tai niihin liittyvillä yhdyspinnoilla.

Hankkeen toiminta-alueena olivat Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan, Pohjois-Savon, Pirkanmaan, Varsinais-Suomen ja Kymenlaakson maakunnat. Hanketta hallinnoi Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri. Muut osatoteuttajat olivat Pohjanmaan liitto, Etelä-Pohjanmaan liitto, Pirkanmaan liitto, Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä Carea ja Turun kaupunki Varsinais-Suomesta. Taiteen edistämiskeskus (Taike) rahoitti hanketta 180 000 eurolla.

Hanke oli yksi maan hallituksen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeista, joilla pyrittiin edistämään taiteen hyvinvointivaikutuksia lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa ja käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa. Pitkän aikavälin tavoite on vakiinnuttaa taide ja kulttuuri osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa.

Hankkeella oli useita yhteisiä tavoitteita. Kaikissa maakunnissa pyrittiin muun muassa edistämään kulttuuristen oikeuksien toteutumista sekä taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen kirjautamista maakunnan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluntuotantoa ohjaaviin keskeisiin asiakirjoihin. Hankkeen yhteisinä tavoitteina oli myös kulttuurihyvinvoinnin palveluketjujen mallintaminen eri väestöryhmille, kulttuurihyvinvointia tukevien käytäntöjen ja rakenteiden mallintaminen sekä osaamisen kehittämisen ja koulutuksen tukeminen. Lisäksi jokaisella osahankkeella oli omia tavoitteita ja painopistealueita.

Kulttuurisote-hankkeen yhteisiin tuotoksiin voi tutustua hankkeen yhteisestä loppuraportista, joka julkaistaan Innokylä-verkkosivustolla. Tässä loppuraportissa käsitellään Pohjanmaan osahankkeen tuloksia.

2 Tavoitteet, toimenpiteet ja vaikuttavuus

Kulttuurisoten Pohjanmaan osahankkeen erityisteemana oli taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmallin kehittäminen ikäihmisten sote-palveluihin siten, että malli on sovellettavissa ja laajennettavissa myös muihin erityisryhmien sote-palveluihin. Hankkeessa keskityttiin kuntien kulttuuritointen ja maakunnan soten yhdyspinnalla tapahtuvan toiminnan rakenteelliseen mallintamiseen.

2.1 TAVOITTEET

Osahankkeen tavoitteena oli luoda polku, miten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotin toteutetaan ja kirjataan maakuntastrategiaan sekä sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategiaan. Niin ikään pyrittiin jäsentämään kuntien kulttuuritointen toimintaa hyvinvoinnin edistäjänä sekä uuden maakunnan kunnissa että maakunnan sote-yhteistyökumppanina. Lisäksi tavoitteena oli vaikuttaa kulttuurihyvinvoinnin edistämisen ja kulttuurin saavutettavuuden kirjaamiseen valmisteilla olevaan kuntien kulttuuritoimintalakiin.

2.2 TOIMENPITEET

Keskeisinä toimenpiteinä oli olemassa olevien kulttuurihyvinvointia edistävien hyvien käytäntöjen kartoitus ja kuvaus sekä arviointi kartoitettujen käytäntöjen soveltuvuudesta maakuntauudistuksessa määriteltujen palvelukokonaisuuksien toteuttamiseen. Toimenpiteisiin kuului myös kunnan kulttuuritoimen toiminnan mallintaminen. Mallinnuksen tavoitteena oli yhteistyön kehittäminen maakunnan sote-toimijoiden ja vapaan kentän taide- ja kulttuuritoimijoiden kanssa sellaiseksi kumppanuudeksi, että kunnan kulttuuritoimella on edellytykset toimia taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjottimelle tuotavien ja kehitettävien palvelujen koordinoijana, välittäjänä ja tuottajana. Lisäksi pyrittiin mallintamaan maakunnan sote-toiminnan rakennetta vastaanottamaan ja sisällyttämään taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut osaksi sote-palvelujen tarjontaa.

Keskeiset käytännön toimenpiteet hankkeessa olivat:

- kulttuurihyvinvointia edistävien hyvien käytäntöjen kartoitus ja kuvaus Vaasassa, Pedersöressä, Pietarsaassa, Mustasaassa, Laihialla, Vaasan sairaanhoitopiirissä ja Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur -kuntayhtymän KulturÖsterbotten-yksikössä
- arviointi kartoitettujen hyvien käytäntöjen soveltuvuudesta maakuntauudistuksessa määriteltujen palvelukokonaisuuksien toteuttamiseen
- ikäihmisten osallistaminen suunnitteluun Vaasassa, Pedersöressä, Pietarsaassa, Mustasaassa ja Laihialla
- arviointi siitä, miten maakunnan sote-toiminnan järjestämiseksi suunnitellut rakenteet palvelevat mahdollisuutta tuoda kulttuurihyvinvointipalvelujen tarjotin osaksi sote-palveluja
- neuvottelut maakunnan sote-valmistelijoiden kanssa rakenteellisista ratkaisuista
- ehdotus olemassa olevista hyvistä käytännöistä, jotka juurrutetaan vakiintuneeksi toiminnaksi uudessa maakunnassa
- yhteistyö muiden osahankkeiden ja maakuntien kanssa.

2.3 TAVOITELLUT TULOKSET JA ARVIOITU VAIKUTTAVUUS

Hankesuunnitelmassa todetaan, että kun taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli on kirjattu maakuntastrategiaan ja sosiaali- ja terveydenhuollon palvelustrategiaan,

- sote-palvelujen piiriin on lupa ottaa taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluja
- sote-palvelujen palveluohjausyksikössä on tarjolla taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluja ja yksikössä on riittävä osaaminen asiakkaan ohjaamiseksi oikean palvelun piiriin
- kuntien kulttuuritoimet ovat organisoituneet tuottamaan ja välittämään taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluja maakunta- ja sote-uudistuksen myötä muuttuneessa uudessa hallinnollisessa toimintaympäristössä
- ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli on sovellettavissa ja laajennettavissa kaikkiin erityisryhmien sote-palveluihin.

Taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjottimen toteutuminen helpottaa, joustavoittaa ja nopeuttaa kulttuurihyvinvointipalvelujen järjestämistä osana sote-palveluja sekä tarjoaa vapaan kentän toimijoille työtilaisuuksia sote-palvelujen osana, mikä puolestaan edistää vapaan kentän toimijoiden työllistymistä sekä maakunnan elinvoimaisuutta ja vetovoimaa.

Tavoitteiden toteutumista, tehtyjä toimenpiteitä sekä hankkeen tuloksia ja vaikuttavuutta selvitetään luvuissa 3–9.

3 Hankkeen käytännön toteutus

Hanke käynnistyi vuoden 2018 alussa. Pohjanmaan osahankkeen projektipäällikkö Hanna Kleemola aloitti työnsä 15.2.2018. Kleemola työskenteli Pohjanmaan liitossa 60-prosenttisella työajalla eli keskimäärin kolmena päivänä viikossa 30.11.2018 saakka. Projektipäällikön työparina toimivat vanhushuollon päällikkö Pirjo Knif ja koulutussuunnittelija Pia Nyman Pietarsaaren kaupungin sosiaali- ja terveysvirastosta.

Vaasan kaupungin kulttuurisuunnittelija Leena Nyqvist osallistui 10 prosentin työpanoksella hankkeen toteutukseen selvittämällä ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluita Vaasassa ja työstämällä palvelutaloille suunnattua kulttuurisuunnitelmaa (luku 7). Myös Pohjanmaan liiton kulttuuripäällikkö Tarja Hautamäki osallistui työpanoksellaan hankkeen toteutukseen. Kulttuurisotehankkeen ohjausryhmässä Pohjanmaan edustajana oli vs. Ikäkeskuksen johtaja Kirsi Wik. Wikin varajäsenenä toimi sote-koordinaattori Maria Hammar Vaasan sairaanhoitopiiristä.

Työnsä aluksi projektipäällikkö tarkensi hankkeen toimenpidesuunnitelman ja aikataulutuksen. Alkuperäisestä suunnitelmasta ei lähdetty juurikaan karsimaan toimenpiteitä, vaikka Taiteen edistämiskeskukselta saatu rahoitus oli pienempi kuin haettiin. Sen sijaan joitain osa-alueita päätettiin tarkastella alkuperäistä kevyemmin. Osa hankesuunnitelman teemoista laajeni kevään aikana. Esimerkiksi ikäihmisten osallistaminen suunnitteluun nousi ennakoitua vahvemmin keskiöön.

Projektipäällikkö kartoitti ikäihmisten kulttuurihyvinvointia edistäviä käytäntöjä Vaasassa, Pederössä, Pietarsaassa, Mustasaassa ja Laihialla. Tässä raportissa on ehdotuksia hyvistä käytännöistä, jotka kannattaa juurruttaa osaksi uuden maakunnan toimintaa (luku 4). Pohjanmaan osahanke osallisti ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalvelujen suunnitteluun lähinnä vanhusneuvostojen kautta. Syyskuussa hanke järjesti viiden kunnan vanhusneuvostoille osallistavan työpajan (luku 5).

Hankeessa laadittiin palvelutarjotinmalli, joka hahmottaa kunnan kulttuuritoimen roolia ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tuottajana, välittäjänä ja koordinoijana (luku 6). Mallin istuttaminen osaksi tulevan maakunnan sote-toiminnan järjestämiseksi suunniteltuja rakenteita ei toteutunut siten kuin kaavailtiin. Myöskään taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen saaminen maakuntastrategiaan ja palvelustrategiaan ei edennyt tavoitteiden mukaan (luku 8).

Kulttuurisote-hankkeen yhtenä tavoitteena oli nostaa keskusteluun hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta. Pohjanmaalla välitettiin sekä omien viestintäkanavien että tiedotusvälineiden kautta tietoa taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen merkityksestä maakunta- ja sote-uudistuksessa (luku 9).

4 Kulttuurihyvinvoinnin käytännöt

Pohjanmaalla

Hankkeessa tarkasteltiin ikäihmisten kulttuurihyvinvointia edistäviä käytäntöjä viidessä pohjalaiskunnassa: Vaasassa, Pietarsaassa, Pedersöressä, Mustasaassa ja Laihialla. Lisäksi selvitettiin, hyödynnetäänkö Vaasan sairaanhoitopiirin erikoissairaanhoidossa taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä ikäihmisten palveluissa. Niin ikään tarkasteltiin, järjestääkö Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur -kuntayhtymän KulturÖsterbotten-yksikkö ikäihmisille terveyttä ja hyvinvointia edistävää kulttuuritoimintaa. Hyvistä käytännöistä nostetaan esiin sellaisia, jotka kannattaa juurruttaa osaksi tulevan maakunnan toimintaa.

4.1 TAITEEN, KULTTUURIN JA KULTTUURIHYVINVOINNIN MÄÄRITTELY

Ei ole helppoa määritellä monitahoisia käsitteitä kuten kulttuuri, taide, kulttuurihyvinvointi ja taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut. Kuuden maakunnan Kulttuurisote-hankkeessa käsitteitä pohdittiin pitkälti kulttuurisen toimijuuden kautta. Pohjanmaan osahankkeessa kulttuurihyvinvointia edistäviä käytäntöjä pyrittiin tarkastelemaan siten, että tarkastelu oli linjassa kokonaisuudessaan käytettyjen käsitteiden ja määritelmien kanssa.

Kulttuurinen toimijuus nähtiin Kulttuurisote-hankkeessa laajana käsitteenä, joka pitää sisällään taiteesta ja kulttuurista nauttimisen kokijana, tekijänä ja osallistujana. Kulttuuri kattaa niin jokapäiväiseen aktiiviseen arkeen sisältyvää elämyksellistä toimintaa kuin ammattitaiteilijoiden tuottamia taide-elämyksiä. Kulttuurisen toimijuuden ja osallisuuden mahdollistajia on paljon aina omaisista, vapaaehtoisista, järjestötoimijoista, sosiaali- ja terveysalan henkilökunnasta taiteen ja kulttuurin ammattilaisiin. Tarkempaa tietoa käsitteistä sekä niiden taustalla olevasta kokonaisvaltaisesta ihmiskäsityksestä löytyy Kulttuurisote-hankkeen yhteisestä loppuraportista.

Kulttuurihyvinvointi syntyy muun muassa musiikista, kuvataiteesta, ruokakulttuurista sekä esteettisestä ja virikkeellisestä ympäristöstä. Pedersheimissä Pedersöressä ikäihmiset ovat aktiivisia toimijoita. Hoitokodin pihalle rakennettu aistien polku tarjoaa mahdollisuuksia luonnosta nauttimiseen. Kuva: Hanna Kleemola.

4.2 KÄYTÄNNÖT KUNNISSA

Tarkasteltavien kuntien valinnassa kiinnitettiin huomiota muun muassa kuntien kokoon, olemassa olevaan kulttuurihyvinvointitoimintaan sekä kielijakaumaan. Vaasa valikoitui mukaan maakunnan keskuksena ja kaupunkina, jossa on suhteellisen vakiintuneet rakenteet ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi. Vaasan kupeessa sijaitseva Mustasaari oli mielenkiintoinen tarkastelukohde muun muassa siitä syystä, että se valmistele parhaillaan kuntaliitosta Vaasan kanssa. Laihia otettiin mukaan maakuntaudistuksen jälkeen Pohjanmaan ainoaksi pelkästään suomenkieliseksi kunnaksi jäävänä kuntana. Pedersöre puolestaan edusti vahvasti ruotsinkielisiä kuntia. Pietarsaaren toimintaa oli luontevaa tarkastella siitä syystä, että projektipäällikön sote-työpari työskenteli Pietarsaaren sosiaali- ja terveystieteiden osastossa.

Se, millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita ikäihmisille on tarjolla, vaihtelee kunnittain esimerkiksi kunnan koon mukaan. Myös sillä on merkitystä, kuinka vahva kunnan kulttuuritoimi on. Kunnissa, joissa kulttuuritoimintaa hoidetaan "vasemmalla kädellä", ei ole yhtä laajaa toimintaa kuin kunnissa, joissa on edes kohtuulliset henkilöresurssit käytettävissä. Etenkin ruotsinkielisellä puolella säätiöiden ja rahastojen tuki antaa kunnille taloudellisia lisämahdollisuuksia kulttuurihyvinvointitoiminnan järjestämiseen. Monet kaksikieliset kunnat ovat toteuttaneet ikäihmisten taide- ja kulttuuritoimintaa esimerkiksi Svenska kulturfondenin Kultur i vården -apurahan turvin.

Hankkeet ovat yksi tapa tuoda taidetta ja kulttuuria ikäihmisten saataville. Pohjanmaalla on toteutettu viime vuosina monia hankkeita, joilla on osallistettu ikäihmisiä aktiivisiksi kulttuurisiksi toimijoiksi. Hankelähtöisyyden yhtenä heikkona puolena on, että toiminta ei välttämättä jää pysyväksi vaan päättyy hankkeen loputtua. On kuitenkin ilahduttavaa, että useat Pohjanmaan kunnissa toteutetuista hankkeista ovat jääneet elämään, esimerkiksi kansalaisopiston kurssina tai yritystoimintana.

Se, että toiminta ei ole jatkuvaa eikä sitä ole välttämättä kirjattu organisaatioiden toiminta- ja taloussuunnitelmiin, tekee toiminnasta haavoittuvaa ja sattumanvaraista. Monet kuntavierailuilla ja puhelimitse haastatellut kulttuuri- ja sote-toimijat nostivat esiin jonkin toimintamuodon, joka on ollut yksittäisen ihmisen innostuksen varassa. Kun kyseinen henkilö on vaihtanut työpaikkaa tai jäänyt eläkkeelle, toiminta on hiipunut. Iso osa haastatelluista olikin sitä mieltä, että kulttuuri tulisi juurruttaa rakenteisiin.

Ei ole kovin yllättävää, että laajin palvelukirjo on maakunnan isoimmassa kaupungissa Vaasassa. Vaasassa on pitkät perinteet ikäihmisille suunnitelmallisesti tarjottavista taide- ja kulttuuripalveluista. Kaupungissa on myös hyödynnetty rohkeasti digitalisaation tuomia mahdollisuuksia ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin edistämiseksi.

Tässä katsauksessa ei tarkastella toimintaa kunnittain vaan toiminnan järjestäjien ja kulttuurisen toimijuuden mahdollistajien kautta. Näitä ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta, taiteen ja kulttuurin ammattilaiset, järjestöt ja seurakunnat.

Kuntien kulttuuritoimet

Kuntien kulttuuritoimet järjestävät Pohjanmaalla monipuolista toimintaa ikäihmisille. Toiminnan laajuus ja sisällöt vaihtelevat kunnittain.

Sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta

Hoitohenkilöstö on yksi kulttuurisen toimijuuden mahdollistajista ikäihmisten arjessa. Monissa palvelutaloissa hoitohenkilökunta on kiireistä eikä välttämättä ehdi aina paneutua kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen niin vahvasti kuin haluaisi. Vaasassa palveluasumisessa on käytössä hyvinvointia tukeva asukkaan oma aika -malli, jossa vastuuhoitaja toteuttaa asiakkaan kanssa asiakkaalle mieluista tekemistä tunnin ajan viikossa.

Työllistettävät ja osatyökykyiset

Joidenkin kuntien vanhuspalveluyksiköissä hyödynnetään työllistettäviä ja osatyökykyisiä, jotka voivat järjestää asiakkaille virikkeellistä toimintaa, esimerkiksi laulutuokioita.

Opiskelijat

Useissa kunnissa on oppilaitosten ja ikäihmisten palvelutalojen yhteistyönä toteutettu kulttuurihyvinvointia edistävää toimintaa. Tällä hetkellä opiskelijat järjestävät säännöllistä toimintaa ainakin Vaasassa.

Koululaiset, päiväkotilaiset

Koululaisten ja päiväkotilaisten vierailut tuovat iloa palvelutaloihin. Tällaista ylisukupolvista kanssakäymistä on jossain määrin jokaisella paikkakunnalla. Esimerkiksi Laihialla toiminta on vakiintunut. Siellä vuosittaiseen ohjelmaan kuuluvat muun muassa päiväkotien ja ryhmäperhepäiväkotien askartelemien korttien jako äitien- ja isänpäivinä, lukiolaisten laulusesitykset Lucian päivänä ja lukiolaisten esittämät vanhojen tanssit helmikuussa.

Ammattitaitelijat, kulttuurialan yrittäjät

Ammattitaitelijoita hyödynnetään ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluissa jonkin verran. Tarkastelluista kunnista Vaasa työllistää eniten ja systemaattisimmin kulttuuri- ja taidealan ammattilaisia esimerkiksi ikäihmisten palvelutaloissa. Toiminta on vakiinnuttanut paikkansa Kulttuurikaruselli K-65:n kautta.

Vapaaehtoiset

Vapaaehtoisten merkitys kulttuurihyvinvoinnin edistäjinä on suuri kaikissa tarkastelluissa kunnissa. Toimintaa toteuttavat muun muassa eläkeläis- ja potilasjärjestöt. Myös yksittäisten vapaaehtoisten panos on tärkeä. Vaasa aloitti kulttuuriluotsitoiminnan syksyllä yhteistyössä Vaasan seudun yhdistysten kanssa. Kulttuuriluotsit ovat koulutettuja vapaaehtoisia kulttuuritarjontaan perehtyneitä vertaisohjaajia, joita voi pyytää seuraksi kulttuurikohteisiin. Myös Pietarsaareissa on panostettu vapaaehtoisten kouluttamiseen. Siellä vapaaehtoiset ovat avustaneet muun muassa tapahtumien järjestämisessä.

Järjestöt (palvelutuotanto)

Järjestöillä on merkittävä rooli paitsi vapaaehtoistyössä myös maksullisten palvelujen tuottajina. Esimerkiksi ruotsinkielisillä alueilla Folkhälsan järjestää runsaasti ikäihmisten kulttuurihyvinvointia edistävää toimintaa. Se on tärkeä toimija esimerkiksi Mustasaareissa.

Seurakunnat

Kaikissa kunnissa seurakunnat järjestävät ohjelmaa ikäihmisille. Seurakuntien toimintaan kuuluvat perinteisesti muun muassa hartaus- ja lauluhetket.

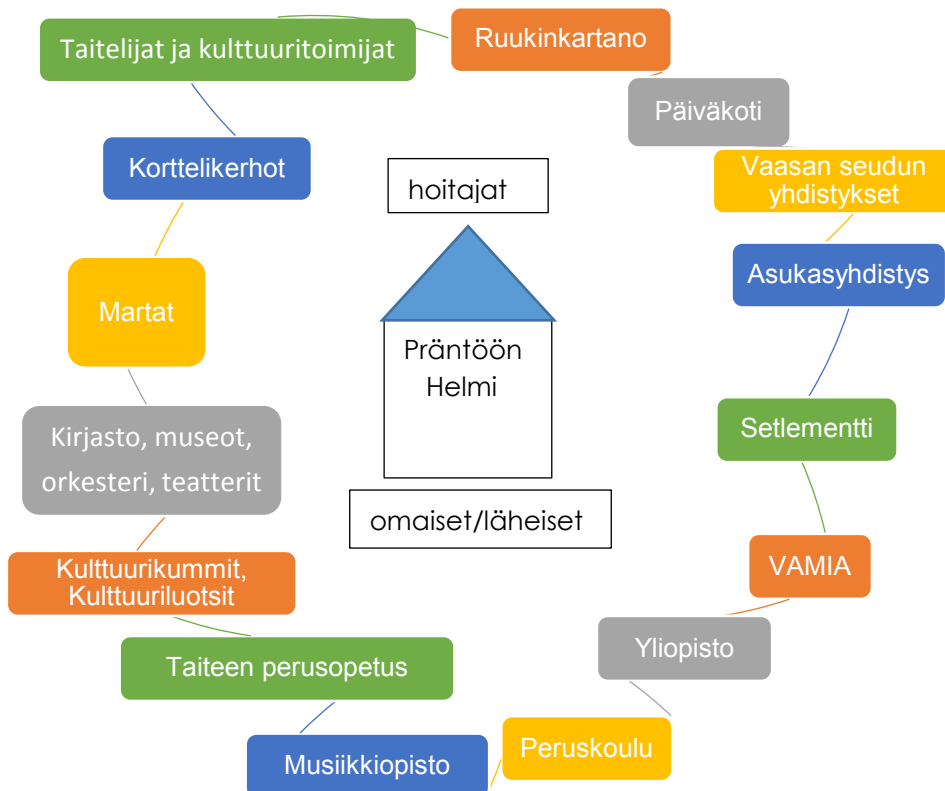
Kansalaisopistot

Kansalaisopistoissa on runsaasti ikäihmisille soveltuvaa tarjontaa. Osa kansalaisopistoista järjestää kurseja ikäihmisten palvelutaloissa ja/tai vie toimintaa eri puolille kuntaa. Esimerkiksi maantieteellisesti hajanaisessa Mustasaassa toiminnan saavutettavuudesta on pidetty huolta. Mustasaassa kansalaisopisto ja kunnan kulttuuritoimi tekevät tiivistä yhteistyötä ikäihmisille suunnattavien kulttuurihyvinvointipalveluiden järjestämisessä.

Kirjastot

Kirjastot tarjoavat ikäihmisille muun muassa kotipalvelua eli vievät aineistoa asiakkaille, joiden on vaikea päästä kirjastoon. Monissa kunnissa kirjasto toimittaa vaihtuvaa aineistoa myös palvelutaloihin. Lisäksi kirjastot voivat järjestää ikäihmisille esimerkiksi kirjavinkkausta, ääneenlukutuokioita ja tarinankerrontahetkiä palvelutaloissa ja ikäihmisten korttelikerhoissa. Yhä useammassa kirjastoissa on seniorityöstä vastaava työntekijä.

Toimijoiden kirjo viestii siitä, että kulttuurihyvinvointi syntyy monen tahon yhteistyönä. Kulttuurisuunnittelija Leena Nyqvistin tekemä kartoitus vaasalaisen palvelutalo Präntöön Helmen toimintaympäristöstä valaisee havainnollisesti, mitkä tahot voivat esimerkiksi olla tukemassa ja edistämässä ikäihmisten kulttuurista toimijuutta.

Palvelutalo Präntöön Helmen toimintaympäristön kartoitus. Kuva: Leena Nyqvist.

Järjestöt ovat tärkeitä kulttuurihyvinvoinnin edistäjiä. Ne tuottavat maksullisia palveluja sosiaali- ja terveydenhuoltoon ja tekevät monipuolista vapaaehtoistyötä. Eläkeliiton Laihian yhdistyksen Parrattomat pappat -kuoro esiintyy mielellään palvelutaloissa. Yhdistys huolehtii Laihialla myös laulutilaisuuksien kahvitarjoilusta. Kuva: Hanna Kleemola.

4.3 VAASAN KESKUSSAIRAALAN KÄYTÄNNÖT

Vaasan keskussairaalassa taide- ja kulttuurilähtöinen toiminta ei ole kovinkaan laajaa. Yhtenä syynä tähän on, että potilaat ovat osastolla usein vain lyhyen ajan. Vahvimmin taide- ja kulttuurilähtöiset menetelmät ovat käytössä psykiatrisessa hoidossa.

Keskussairaalan psykiatrisen osastoilla taide- ja kulttuurilähtöisiä menetelmiä sovelletaan eri-ikäisten potilaiden hoidossa. Muun muassa musiikin, tanssin ja kuvataiteen elementtejä käytetään osana hoito- ja terapiatyötä. Tanssiliketerapia on osa psykofyysistä fysioterapiaa lähinnä aikuisten avohoidossa. Musiikki on luontaisesti tärkeää kaikille ikäryhmille. Asiakkaila on mahdollisuuksia kuunnella esimerkiksi rauhoittavaa musiikkia, mutta varsinaista musiikkiterapiaa ei tällä hetkellä järjestetä. Kulttuuritapahtumissa käynti voi olla osana sosiaalista harjoittelua niin nuorilla kuin aikuisillakin. Psykogeriatrisella osastolla hoitajat elävät arkea ikäihmisten kanssa, jolloin taide voi olla hetkessä läsnä tavalla tai toisella. Osa hoidossa olevista ikäihmisistä harrastaa omatoimisesti esimerkiksi kuvataidetta.

4.4 KULTURÖSTERBOTTENIN KÄYTÄNNÖT

Svenska Österbottens förbund för utbildning och kultur -kuntayhtymän KulturÖsterbotten-yksikkö ei suoraan tuota ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluja sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Se kui-

tenkin toteuttaa ja rahoittaa esimerkiksi kulttuurista osallisuutta edistäviä hankkeita, jotka antavat mielekästä sisältöä ihmisten elämään. Tällaiset hankkeet voivat toimia niin kotona kuin palvelutaloissa asuvien vanhusten terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen tukena.

Ajankohtaisena esimerkkinä KulturÖsterbottenin toiminnasta voi mainita syksyllä 2018 käynnistyneen Digital delaktighet -hankkeen, joka pyrkii edistämään muun muassa ikäihmisten kulttuurista osallisuutta digitaalisten ratkaisujen kautta. Hankkeessa toteutetaan käytännön pilottikokeiluja, joiden tulokset ovat jaettavissa ja levitettävissä. Myös monet muut KulturÖsterbottenin hankkeet ovat osaltaan tukemassa suoraan tai välillisesti ikäihmisten kulttuurihyvinvointia. Esimerkiksi ai-neettoman kulttuuriperinnön vaalimiseen keskittyvä Kulör – Kulturarv som levande österbottnisk resurs -hanke tarjoaa eri-ikäisille areenan olla aktiivisia toimijoita. Ikäihmisillä on arvokasta tietoa ja taitoa, jota kannattaa hyödyntää kulttuuriperinnön välittämisessä nuoremmille sukupolville.

4.5 HYVIÄ KÄYTÄNTÖJÄ JUURUTETTAVAKSI UUTEEN MAAKUNTAAN

Hyviksi havaittuja toimintatapoja ei kannata sysätä syrjään siirryttäessä uuteen maakuntaan. Seuraavassa on joitain hyviä käytäntöjä, joita kannattaa levittää ja soveltaa.

Kulttuurikaruselli K-65, kulttuuriset senioripalvelut

Ikäihmisten kulttuurihyvinvointipalveluissa on keskeistä kulttuuri- ja sote-alojen yhteistyö. Vaasassa tätä yhteistyötä on tehty noin 10 vuoden ajan Kulttuurikaruselli K-65:n kautta. Viimeisen vuoden aikana käytännöt ovat muuttuneet, joten toiminta hakee parhaillaan uusia muotoja. Toiminnasta puhutaan nykyään kulttuurisina senioripalveluina.

Kulttuurikaruselli on Vaasan kaupungin Kulttuuripalvelujen ja vanhuspalvelujen yhteistyössä toteuttamaa kulttuurisen vanhustyön palvelua. Yhteistyön peruslähtökohtana on sosiaali- ja terveysministeriön ikäihmisten palvelujen laatusuositus ja visiona on turvata aktiivinen ja elämänmakuinen vanhuus niille vaasalaisille ikäihmisille, joiden mahdollisuudet päästä kulttuurin pariin ovat heikot.

Vaasassa 2009 käynnistetty Kulttuurikaruselli on tarjonnut kulttuurielämyksiä ensisijaisesti ikäihmisille, joiden omat mahdollisuudet kulttuurin tekemiseen ja kokemiseen ovat rajalliset. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa hoitolaitoksissa asuvat ikäihmiset, liikunnallisten esteiden takia vaikeasti kulttuurin pariin pääsevät vanhukset sekä yksinäiset kotona asuvat ikäihmiset. Kulttuurikarusellin tavoitteena on ollut muun muassa innostaa uusien kulttuurilajien kokeiluun, saada aikaan myönteisiä ja voimaannuttavia kulttuurielämyksiä, helpottaa kulttuurin käyttöä ja parantaa saatavuutta, poistaa kulttuuriin liittyviä ennakkoluuloja, edesauttaa taiteilijoiden ja ikäihmisten kohtaamista sekä tukea yhteisöllisyyden kehittymistä kulttuurikokemusten kautta. Toiminnalla on myös tuettu henkilökunnan jaksamista, koulutusta ja yhteisöllistä arkea.

Käytännössä Kulttuurikarusellin toteutuksesta on pitkään vastannut työpari, jonka muodostivat Kulttuurikeskuksen kulttuurisuunnittelija ja Ikäkeskuksen vastaava virketoiminnan ohjaaja. Ikäkeskuksen kohderyhmä on yli 65-vuotiaat pääasiassa kotona asuvat vaasalaiset, joiden toimintakyky on heikentynyt tai vaarassa heikentyä sekä heidän omaisensa tai muut läheiset. Kulttuuripalvelujen tehtävänä on viedä kulttuuria myös palvelutaloihin. Ikäkeskuksen vastaavan virketoiminnan ohjaajan siirtyessä vastaamaan uudesta Alvar-kuvapuhelintoiminnasta työparityökentely hiipui.

Toiminta jatkuu tällä hetkellä Kulttuuripalvelujen vetämänä ja toiminnan nimeksi on vaihdettu kulttuurinen seniorityö. Toimintaa on suoraviivaistettu niin, että taiteilijoita palkataan pidemmäksi ajaksi palvelutaloihin ja yksittäisiä esiintymisiä on vähennetty. Toiveena on, että Ikäkeskuksesta nimetään kulttuurisuunnittelijalle uusi työpari. Niin ikään selvitetään mahdollisuuksia löytää palveluasumisen puolelta henkilö tai henkilöitä toimimaan kulttuurisuunnittelijan työparina tai yhdyshenkilönä. Tällaisia yhdyshenkilöitä voisivat olla esimerkiksi palvelutalojen vastaavat sairaanhoitajat. Vuoden 2019 aikana perustetaan myös yhteinen kattavampi työryhmä kulttuurisen seniorityön kehittämiseen.

Kulttuurikummit

Vaasassa esittävän taiteen, musiikin ja muun kulttuurituotannon yhdistykset ja oppilaitokset voivat ottaa esimerkiksi ikäihmisten palvelutalon kummikohteekseen ja vierailla siellä säännöllisesti muutaman kerran vuodessa. Toiminnalla tuotetaan kulttuurillista hyvinvointia ympärivuorokautisessa hoidossa oleville vanhuksille ja heidän omaisilleen. Lisäksi toiminnasta pääsevät osallisiksi paikkojen lähiympäristöissä kotona asuvat ikääntyneet vanhukset. Samalla tuetaan myös henkilökunnan jaksamista ja yhteisöllistä arkea.

Kummiyhteisöt saavat vapaaehtoisesta työstään hyvää mieltä, hyvän foorumin esiintymisille ja kiitollisen yleisön. Toimintaa on tarkoitus kehittää niin, että kaikissa kaupungin vanhusten hoitopaikoissa olisi ainakin yksi kummiyhteisö. Kummeina toimivat tällä hetkellä Wasa Sinfonietta, Vaasan oopperakuoro, Vaasan taidekerho, Pohjanmaan museo, Kuntsin modernin taiteen museo, Tikanojan taidekoti ja Plantagen.

Kulttuuriluotsit

Kulttuuriluotsit ovat koulutettuja vapaaehtoisia, jotka toimivat kulttuurikohteiden tarjontaan perehtyneinä vertaisohjaajina ja innostajina. Kulttuuriluotsitoiminta käynnistyi Vaasassa syksyllä 2018 yhdessä Vaasanseudun yhdistysten kanssa.

Lucia-mummo

Vuonna Vaasassa 2014 aloitettiin perinne, jossa vuosittain valitaan vuoden Lucia-mummo. Mummokandidaatit tulevat koti- ja laitoshoidon asiakkaista henkilökunnan ehdotusten perusteella. Lucia-mummo valitaan yleisöäänestyksen perusteella. Tapahtuma on saavuttanut suuren suosion, ja se tuo ikäihmisten arkeen iloa, kauneutta ja hyvää mieltä.

Tapahtuma on saanut alkunsa Lapinlahdelta vuonna 2010. Lucia-mummo valitaan nykyään myös muun muassa Kokkolassa ja Turussa.

Tapahtumien jalkauttaminen palvelutaloihin

Vaasassa on käytäntönä, että kaupungissa järjestettävien tapahtumien ohjelmaa tuodaan ikäihmisten luo. Kuorofestivaaleissa ja Wildlife-festivaalissa on vakiintunut tapa viedä ohjelmaa mahdollisimman moneen ikäihmisten palvelutaloon.

Hyvinvointi-tv

Pietarsaaren, Luodon, Pedersören ja Uudenkaarlepyyn suunnalla toimii ikäihmisille suunnattu hyvinvointi-tv. Se tuottaa erityisesti kotona asuville ikäihmisille osallistavaa, aktivoivaa ja hyvinvointia tukevaa paikallista kulttuuriohjelmia. Toimintaa toteutetaan Pietarsaaren sosiaali- ja terveysviraston ja Larsmo När-TV:n yhteistyönä. Ikäihmisillä on mahdollisuus vaikuttaa ohjelmien sisältöön. Sosiaali- ja terveysviraston työntekijät ovat kyselleet Pietarsaaren vanhusneuvostolta toiveita, joiden pohjalta he ovat pyrkineet tuottamaan ohjelmia. Lähetys on joka toinen keskiviikko.

Se näkyy niillä paikkakunnilla, joilla on JNT-kuitukaapeli eli jopa Kokkola–Teerijärvi–Vöyri–Maksamaa-alueella.

Alvar-kuvapuhelinpalvelu

Alvar-kuvapuhelinpalvelun avulla ikäihmiset saavat kotihoidon palveluja ja pääsevät osalliseksi viriketoiminnasta sekä toimintakykyä ja kuntoutumista edistävästä toiminnasta. Palvelu on tarkoitettu pääsääntöisesti Vaasan kaupungin kotihoidon ja Ikäkeskuksen palvelujen piirissä oleville ikäihmisille.

Kulttuurihyvinvointi on vahvasti mukana Alvar-palvelussa. Ikäihmiset pääsevät tablettitietokoneen välityksellä vaikkapa museoon. Tuokiot ovat vuorovaikutteisia ja niiden sisältöjä toteutetaan yhdessä asiakkaiden kanssa. Esimerkiksi metsäretkellä palvelun käyttäjät voivat päättää, mihin suuntaan ohjelman tekijät polulla kääntyvät.

Kotihoidon ja Ikäkeskuksen työntekijöillä on käytössään studio ohjelmien kuvaamiseen. Palvelussa on mukana myös Vaasan kaupungin muita yksiköitä. Lisäksi yhteistyötä tehdään yhdistysten ja vapaaehtoisten kanssa. Ohjelmaa tuotetaan sekä suomeksi että ruotsiksi.

Alvaria on kehitetty alusta lähtien asiakkaiden ideoiden ja toiveiden pohjalta. Syksyllä 2018 käynnistynyt Tänään kotona -hanke on lisännyt entisestään asiakkaiden osallistumista ohjelman suunnitteluun ja toteutukseen. Asiakkaista koostuva idearyhmä kokoontuu joka toinen viikko. Ryhmä on päättänyt, että Alvarin kautta tehdään kulttuurikäyntejä paikkoihin, joihin ikäihmiset eivät itse ehkä enää pääse kuten konsertteihin, teatteriin ja näyttelyihin.

5 Vanhusneuvostot ikäihmisten äänitorvena

Maakunta- ja sote-uudistuksen yhtenä tavoitteena on lisätä asiakkaiden mahdollisuutta vaikuttaa palvelujen järjestämiseen ja niiden sisältöihin. Kulttuurisote-hanke otti Pohjanmaalla ikäihmiset mukaan kulttuurihyvinvointipalvelujen suunnitteluun järjestämällä osallistavan työpajan vanhusneuvostoille. Kunnalliset vanhusneuvostot valikoituivat kohderyhmäksi muun muassa siitä syystä, että ne toimivat ikäihmisten äänitorvena kunnallisessa päätöksenteossa. Kohderyhmän valintaan vaikutti myös se, että maakunta- ja sote-uudistuksen myötä maakuntiin perustetaan maakunnalliset vanhusneuvostot, joissa on oltava vähintään yksi edustaja kustakin kunnallisesta vanhusneuvostosta.

5.1 VANHUSNEUVOSTOJEN OSALLISTAVA TYÖPAJA

Kulttuurisote-hanke järjesti Vaasan, Pietarsaaren, Pedersören, Laihian ja Mustasaaren vanhusneuvostoille työpajan 25. syyskuuta. Paikalla Savilahti-talossa Vaasan Vähässäkyrössä oli 20 vanhusneuvostojen jäsentä ja varajäsentä Vaasasta, Pietarsaaresta, Pedersörestä ja Laihialta. Mustasaarelaiset eivät päässeet tilaisuuteen päällekkäisen tapahtuman vuoksi.

Työpajan aluksi äänisuunnittelija Stefan Backas ja Pohjanmaan tanssin aluekeskuksen toiminnanjohtaja Annika Sillander johdattivat osallistujat kulttuurihyvinvoinnin äärelle. Backas puhui äänten harmonisesta voimasta ja Sillander luovasta liikkeestä ja tanssi-improvisaatiosta. Toiminnallisten alustusten jälkeen oli ryhmätyöskentelyn vuoro.

Stefan Backas antoi näytteen äänten voimasta. Kuva: Tarja Hautamäki.

Annika Sillander sai osallistujat liikkeelle. Tanssia voi vaikka istualtaan. Kuva: Tarja Hautamäki.

Työpajassa vanhusneuvostojen jäsenet pohtivat muun muassa, millaista kulttuurihyvinvointitoimintaa ikäihmisille tulisi järjestää. Kuva: Tarja Hautamäki.

Työpajan osallistajat pohtivat ryhmissä, millaista kulttuurihyvinvointitoimintaa ikäihmisille tulisi järjestää, mitä esteitä palveluihin osallistumiselle on, millaisia ratkaisuja ongelmiin löytyy, miten parhaiten kerätään osallistujilta palautetta ja miten voidaan kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun. Kukin ryhmä tarkasteli kysymyksiä yhden vanhusryhmän näkökulmasta. Kohderyhmät olivat 1) kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät ole säännöllisten sote-palvelujen piirissä, 2) kotona asuvat ikäihmiset, jotka ovat sote-palvelujen piirissä (esimerkiksi kotipalvelun ja päivätoiminnan asiakkaat), 3) palveluasunnossa asuvat ikäihmiset, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista hoitoa sekä 4) jatkuvaa hoitoa tarvitsevat ikäihmiset (laitoshoidon asiakkaat).

Ryhmiä pohdinnat poikkesivat luonnollisesti toisistaan, mutta yhteisiäkin teemoja löytyi. Sekä pienryhmissä että lopuksi järjestetyssä yhteiskeskustelussa esiin nousivat muun muassa rahoitukseen, toiminnan jatkuvuuteen, tilojen esteettömyyteen, kuljetuksiin, avustajien tarpeeseen ja tietotukseen liittyvät kysymykset. Niin ikään kolmannen sektorin rooli palvelujen järjestämisessä puhutti osallistujia. Kielikysymyksestäkin keskusteltiin. Puheeksi nousi myös se, että vanhusneuvostot eivät aina pääse riittävän varhaisessa vaiheessa vaikuttamaan valmisteilla oleviin asioihin.

Raportin lopussa olevaan liitteeseen on kerätty ryhmien vastaukset (liite 1). Seuraavassa on kiiteytys kussakin ryhmässä keskeisimmistä esiin nousseista asioista.

Kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät ole säännöllisten sote-palvelujen piirissä

Kotona asuvien, kohtuullisen hyväkuntoisten ikäihmisten palveluita pohtinut ryhmä kaipasi kohderyhmälle muun muassa senioreiden teatterikerhoja, musiikki- ja näytelmätoimintaa, opastettuja retkiä, avointa päivätoimintaa, paikallista televisio-ohjelmaa sekä erilaisia tapahtumia kuten konsertteja ja elokuvaesityksiä, joihin järjestetään kuljetus. Ryhmä nosti esiin myös hakeutuvien palvelujen tärkeyden.

Kotona asuvien palveluihin osallistumista estävät muun muassa kuljetusten puute, fyysiset ongelmat, esteelliset tilat, taloudelliset ongelmat, tiedon puute ja osallistumiskynnyksen nouseminen. Ratkaisuina ongelmiin nähtiin kuljetusapu, vapaaehtoistyö sekä lehtien, radion ja paikallistelevision hyödyntäminen.

Kohderyhmältä voitaisiin kerätä palautetta esimerkiksi sosiaalisen median kautta tai vierailemalla ikäihmisten kotona. Ryhmän mielestä kulttuuritoimintaan osallistuneet voisivat kertoa kokemuksistaan eläkeläiskerhoissa. Ikäihmisten toiveita voitaisiin kuulla ja heitä voitaisiin osallistaa toiminnan suunnitteluun esimerkiksi kansalaisopiston, järjestöjen ja kunnan kulttuuritoimen kautta.

Kotona asuvat ikäihmiset, jotka ovat sote-palvelujen piirissä (esimerkiksi kotipalvelun ja päivätoiminnan asiakkaat)

Tämän kohderyhmän palveluita tarkastelleen ryhmän mukaan ikäihmisten kulttuurihyvinvointia voisivat edistää esimerkiksi kulttuuriluotsitoiminta, koululaisten vierailut, ystäväpalvelu, eläkeläisjärjestöjen toteuttama toiminta ja kotipalveluna tarjottava kulttuuritoiminta.

Kohderyhmän palveluihin osallistumista estävät rahattomuus, huono liikuntakyky, välimatkat ja esteelliset tilat. Osallistumisen esteitä voitaisiin poistaa digitaalisilla palveluilla, tekemällä yhteistyötä omaisten kanssa, tiedottamalla tapahtumista tiedotuslehtisillä, hyödyntämällä innoittajia sekä järjestämällä kuljetuksia myös viikonloppuisin.

Palautetta voitaisiin kerätä haastattelemalla, keskustelemalla osallistujien kanssa tilaisuuksien jälkeen sekä hyödyntämällä reissuvihkoa. Ikäihmisten toiveita voitaisiin kuulla ja osallisuutta lisätä esimerkiksi vanhuspalvelujen ja vanhusneuvoston yhteistyön kautta. Myös omaisille tehtävällä kyselyllä voitaisiin selvittää ikäihmisten toiveita. Ryhmän mielestä toiminnan suunnittelussa on tärkeää, että tiedossa on ikäihmisen aiempi elämä, esimerkiksi harrastukset.

Palveluasunnossa asuvat ikäihmiset, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista hoitoa

Palveluasunnossa asuville sopivaa ohjelmaa voisivat olla esimerkiksi liikuntaryhmät, kuorojen ja musiikkikoululaisten esiintymiset, päiväkotilasten vierailut, kaverikoirien vierailut ja seurakunnan järjestämä ohjelma. Kohderyhmän palveluita pohtinut ryhmä oli sitä mieltä, että toimivat ulkotilat kulkuväyliseen ja penkkeineen ovat tärkeitä, sillä ne mahdollistavat ulkoilun ja yhdessäolon pihalla.

Esteinä kulttuurihyvinvointia edistävään toimintaan osallistumiselle ovat ryhmän mukaan muun muassa epäkäytännölliset tilat, kieli, avustajien puute ja liikuntaesteet. Osallistumisen esteitä voitaisiin poistaa muun muassa panostamalla esteettömiin tiloihin ja järjestämällä kuljetuspalveluita.

Palautetta toiminnasta voitaisiin kerätä esimerkiksi asukaskyselyillä. Tulevan toiminnan suunnittelua varten palvelutalossa voisi olla lista, johon jokainen voisi kirjoittaa toiveitaan. Palautetta ja toiveita voitaisiin kuulla myös asukkaiden yhteisissä kokoontumisissa, joissa keskusteltaisiin sekä menneestä että tulevasta toiminnasta.

Jatkuvaa hoitoa tarvitsevat ikäihmiset (laitoshoidon asiakkaat)

Laitoshoidossa olevien ikäihmisten näkökulmasta kulttuurihyvinvointia tarkastellut ryhmä nosti esiin yhteisen toiminnan, kuten laulun, musiikin ja liikunnan. Myös radion kuuntelu nähtiin mielekkääksi tekemiseksi.

Toimintaan osallistumisen esteinä ryhmä piti liikkumisen vaikeutta, vammaisuutta, näkö- ja kuulo-ongelmia sekä kuljetuspalvelujen puutetta. Ratkaisuksi esitettiin muun muassa vapaaehtoistyötä ja vapaaehtoistyön esteiden poistamista, esteettömiä tiloja, induktiosilmukoita ja kuljetuspalveluja.

Palautetta kohderyhmältä voitaisiin kerätä kuulemalla, kyselemällä, palautekyselyillä, ilmeitä havainnoimalla sekä keräämällä tietoa henkilökunnalta ja omaisilta. Toiveita tulevasta voitaisiin saada esiin esimerkiksi ikäihmisten ryhmäkeskusteluissa sekä hakemalla vinkkejä potilaan aiemasta elämästä kuten työstä ja harrastuksista. Tärkeää tämän ikäihmisryhmän kuulemisessa ja osallistamisessa on henkilökunnan ammattitaito ja kyky kuunnella potilaita.

5.2 VANHUSNEUVOSTOT NYT JA UUDESSA MAAKUNNASSA

Kunnalliset vanhusneuvostot toimivat ikäihmisten vaikuttamistoimielimenä kunnissa. [Kuntalain](#) mukaan vanhusneuvostolle on annettava mahdollisuus vaikuttaa kunnan eri toimialojen toiminnan suunnitteluun, valmisteluun ja seurantaan asioissa, joilla on merkitystä ikääntyneen väestön hyvinvoinnin, terveyden, osallisuuden, elinympäristön, asumisen, liikkumisen, päivittäisistä toiminnoista suoriutumisen tai palvelujen kannalta. Vanhusneuvosto voi tehdä muun muassa aloitteita, kannanottoja ja lausuntoja.

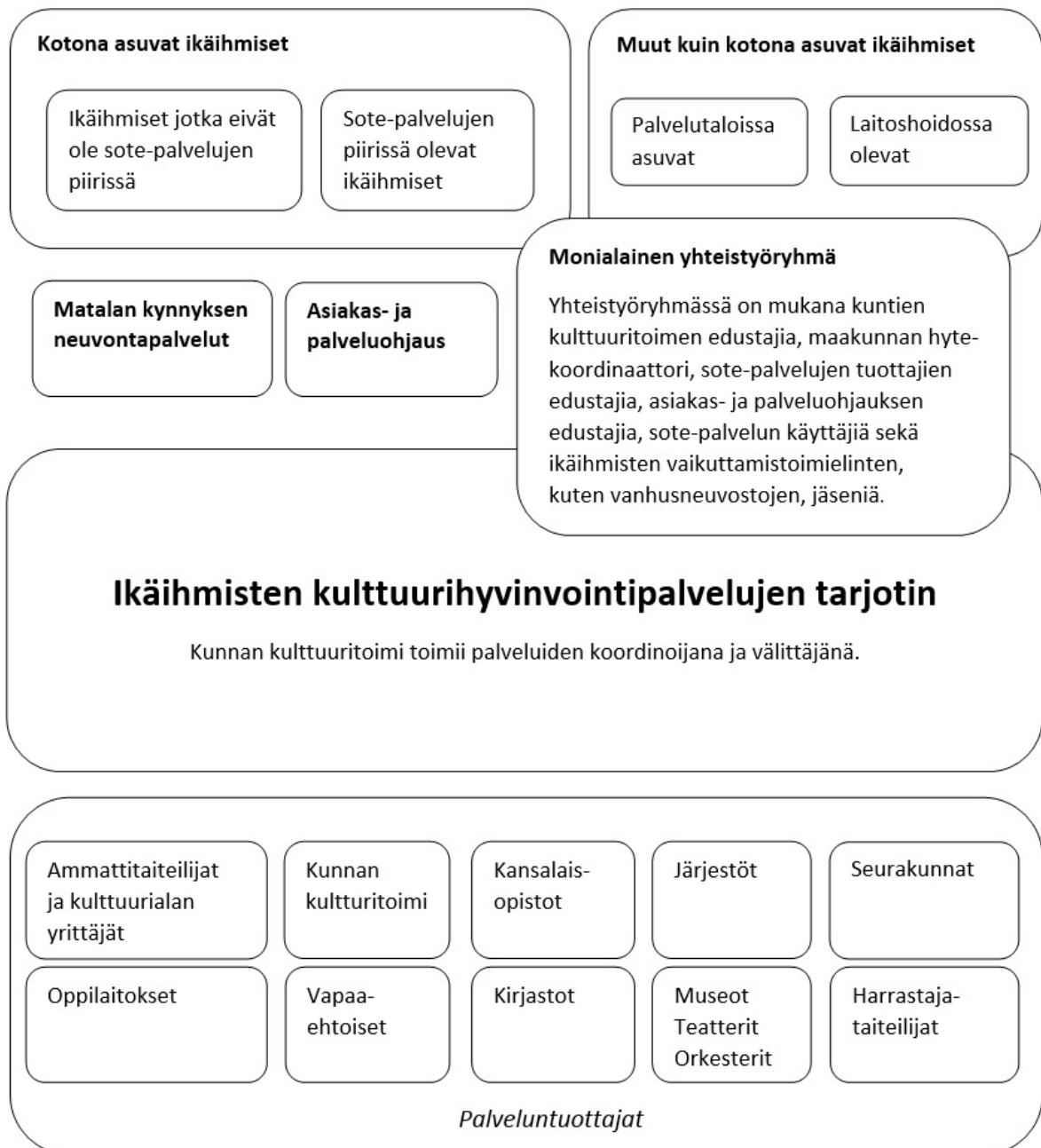
Maakunta- ja sote-uudistuksen myötä maakuntiin perustetaan maakunnalliset vanhusneuvostot. Niissä tulee olla vähintään yksi edustaja kustakin kunnallisesta neuvostosta. Myös maakunnallisille vanhusneuvostoille on annettava mahdollisuus vaikuttaa vanhuksia koskeviin asioihin. Ne voivat osallistua maakunnan toiminnan suunnitteluun, valmisteluun, toteuttamiseen ja seurantaan. Maakunnalliset vanhusneuvostot voivat tehdä aloitteita, lausuntoja ja kannanottoja maakunnan toimielimille. Ne voivat vaikuttaa esimerkiksi alueellisen hyvinvointikertomuksen laadintaan. Tietoa tulevista maakunnallisista vanhusneuvostoista löytyy [Oppaasta maakunnan vanhusneuvoston toimintaan](#).

Tulevaisuudessa yhä enemmän ikääntyneiden kannalta keskeisiä asioita on sekä kunnan että maakunnan vastuulla. Osan terveyttä ja hyvinvointia edistävästä taide- ja kulttuuritoiminnasta järjestää vastaisuudessa maakunta osana sote-palveluja ja osan kunta osana hyvinvointia ja terveyttä edistäviä palveluja (hyte-palveluja). Koska monia kulttuurihyvinvointipalveluja tullaan toteuttamaan maakunnan ja kunnan yhdyspinnoilla, esteetön tiedonkulku ja maakunnallisen ja kunnallisten vanhusneuvostojen saumaton yhteistyö on tärkeää. Jotta vanhusneuvostoilla on tosiasiallinen mahdollisuus vaikuttaa toimintaan, maakunnan ja kuntien tulee huolehtia riittävästä ja oikea-aikaisesta tiedottamisesta. On tärkeää, että tieto valmisteilla olevista asioista välittyy jo valmistelun käynnistyessä.

Monet Kulttuurisote-hankkeen työpajaan osallistuneet olivat sitä mieltä, että vanhusneuvostot ovat yksi kanava tuoda esiin ikäihmisten näkemyksiä ja toiveita terveyttä ja hyvinvointia edistävästä taide- ja kulttuuritoiminnasta. Useat pitivät osallistavaa työpajaa hyödyllisenä. Pohjankyrö-lehti toi esiin kahden osallistujan ajatukset työpajan annista. Toinen haastatelluista totesi: "Nyt voimme viedä asioita oman kunnan ikäneuvostoon ja myöhemmin maakunnan tasolle. Tuli ideoita esimerkiksi siitä, mitä voidaan tehdä ikäihmisten hyväksi heidän omaistensa kanssa ja mitä kolmannen sektorin kanssa. Voimme viedä laitoshoidossa olevien iloksi musiikkia, laulajia, jopa koiria, opettaa tanssia vaikka tuoleissa, antaa ääniterapiaa, ja niin edelleen." Toinen haastateltu oli samoilla linjoilla: "Tuli paljon virikkeitä, mitä kotikunnassa ja myöhemmin maakunnassa voidaan tehdä vanhusten hyväksi taiteen ja kulttuurin keinoilla." (Ridanpää 2018.)

6 Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotin

Pohjanmaan osahankkeessa on luotu ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli. Tavoitteena on, että malli on sovellettavissa ja laajennettavissa myös muiden erityisryhmien sote- ja hyte-palveluihin.

Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmalli sote- ja hyte-työn tueksi.

Ikäihmisten taide- ja kulttuurilähtöisten hyvinvointipalvelujen tarjotinmallissa kuntien kulttuuritoimet toimivat sekä palvelujen tuottajina että muiden tuottamien palvelujen välittäjinä ja koordinoijina. Kulttuurihyvinvointipalveluita voivat palvelutarjottimelle tuottaa kunnan kulttuuritoimen lisäksi esimerkiksi ammattitaitelijat, muut kulttuurin ammattilaiset, järjestöt, kansalaisopistot, teatterit, museot, kirjastot, seurakunnat, oppilaitokset ja vapaaehtoiset.

Tarjotin voidaan toteuttaa yhden kunnan voimin tai yhteistyössä esimerkiksi seutukunnittain tai maakunnittain. Mikäli tarjotinta on toteuttamassa usea kunta, toimiva ratkaisu voi olla, että yksi kunta, esimerkiksi maakunnan keskuskaupunki, toimii palvelujen koordinoijana.

Kunnan kulttuuritoimet toimivat tarjottimen kehittämisessä ja ylläpitämisessä tiiviissä yhteistyössä asiakas- ja palveluohjauksen ja sote-palvelujen tuottajien kuten palvelutalojen ja hoitolaitosten kanssa. Myös palvelun käyttäjät osallistetaan mahdollisuuksien mukaan palvelujen suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen.

Palvelutarjotin toimii sekä maakunnan järjestämän sosiaali- ja terveydenhuollon (sote) että kunnan ja maakunnan vastuulla olevan hyvinvointia ja terveyttä edistävän toiminnan (hyte) tukena. Osan tarjottimen palveluista rahoittaa maakunta, osan kunta, osan kunta ja maakunta yhdessä (yhdyspintapalvelut). Tarjottimella on palveluita sekä niille ikäihmisille, jotka eivät ole säännöllisten sote-palvelujen piirissä että niille, jotka ovat säännöllisten sote-palvelujen piirissä. Tarjotin on sekä matalan kynnyksen neuvontapalvelujen että keskitetyn asiakas- ja palveluohjauksen käytettävissä.

Palveluita voivat hankkia asiakkaat itse, heidän omaisensa sekä sote-palvelujen tuottajat kuten palvelutalot ja sairaalat. Asiakas voi hankkia tarjottimelta palveluita mm. henkilökohtaisella budjetilla tai palvelusetelillä. Osa palveluista on asiakkaalle maksullisia, osa maksuttomia. Asiakkaalle palvelu voidaan järjestää tilanteen mukaan maksuttomana esimerkiksi ilmaisiin palveluihin oikeuttavan Kaikukortin tai muun vastaavan tukimuodon avulla.

7 Lisää suunnitelmallisuutta kulttuurihyvinvointityöhön

Pohjanmaalla etenkin Vaasassa on pitkä kokemus taiteen ja kulttuurin hyödyntämisestä vanhuspalveluissa. Toimintatavat ovat toki muuttuneet vuosien varrella. Toimintaa on uudelleenjärjestetty muun muassa siten, että palvelutaloissa ei ole enää omia virikeohjaajia. Valmisteilla oleva maakunta- ja sote-uudistus on tuonut omat haasteensa toiminnan suunnitteluun.

Vaasan kaupungin kulttuurisuunnittelija Leena Nyqvist on tarkastellut, miten taide ja kulttuuri voitaisiin entistä systemaattisemmin nivoa osaksi ikäihmisten arkea. Hän on työstänyt vuoden 2018 aikana ikäihmisten palvelutaloille suunnattua Kuvastin-kulttuurisuunnitelmaa yhteistyössä Taiteen edistämiskeskuksen edustajien ja paikallisten vanhustenhoidon toimijoiden kanssa. Tarkoituksena on saada ulotettua kulttuuripalvelut kaikille ikäihmisille asumismuodosta riippumatta. Ensisijaisesti kokemuksia halutaan tarjota niille, joiden mahdollisuudet kulttuurin tekemiseen ja kokemiseen ovat rajalliset.

Kulttuurisuunnitelmalla pyritään vaikuttamaan taiteen ja kulttuuripalvelujen vakiintumiseen osaksi sosiaali- ja terveyspalveluita sekä vastaamaan uudistuksiin ja rakenteellisiin muutoksiin. Suunnitelmalla halutaan parantaa kulttuurin saavutettavuutta, jouhevoittaa taiteilijoiden ja ikäihmisten kohtaamista, sujuvoittaa taide- ja kulttuuripalvelujen hankkimista sote-palveluihin, kehittää yhteisöllisyyttä sekä vahvistaa kulttuurin ja taiteen keinoin ikäihmisten hyvinvointia ja toimijuutta. Kulttuurisuunnitelmassa hyödynnetään jo olemassa olevia kulttuuritapahtumia ja verkostoidaan paikallisia taiteilijoita ja kulttuuritoimijoita. Toiminnan kehittämisen yhtenä keskeisenä edellytyksenä on aktiivinen yhteistyö oppilaitosten kanssa.

Nyqvist perää entistä tavoitteellisempaa yhteistyötä ja selkeämpää työnjakoa toimijoiden kesken. Tällöin voidaan hakea uusia toiminta- ja rahoitusmalleja toiminnan turvaamiseksi. Nyqvist toteaa: "Kulttuurikeskus tekee tiivistä yhteistyötä kulttuurilaitosten, kolmannen sektorin sekä Ikäkeskuksen kanssa suunnitelman toteutumiseksi, mutta toivomme taloudellista, korvamerkittyä vuosittaista panostusta soten puolelta, jotta voimme määritellä selkeämmin toiminnan puitteet ja resurssit myös jatkossa. Kulttuurikeskuksen puolella korvamerkittyä määrärahaa kulttuuriseen vanhustyöhön on ollut käytössä jo vuosia."

Tulevien vuosien tavoitteena on Nyqvistin mukaan poikkihallinnollisen ja monialaisen yhteistyön lujittaminen, eri ammattiryhmien osaamisen vahvistaminen sekä hyvinvointia edistävän ympäristön luominen. Nyqvist huomauttaa, että toimintaa on hidasta muuttaa, ellei sille tehdä selkeitä ohjeistuksia käytäntöön ja viedä tietoa kulttuurisesta toiminnasta esimerkiksi hoivatyön arjessa toimiville hoitajille ja ruohonjuuritasolle oppilaitoksiin. Kulttuuristen työkalujen vieminen arkeen vaatii toimintaympäristöltä sitoutumista ja selkeitä toimenpiteitä. Kulttuurilaitosten tulee puolestaan tietää, mikä palvelutaloissa asuvien ja avo- ja kotihoidossa olevien kuntalaisen tarve kulttuuriin on, jotta ne voivat vastata omalta osaltaan haasteeseen. Samoin eri taiteenalojen toimijat ja yhdistykset tarvitsevat tietoa siitä, missä heidän palveluitaan olisi mahdollista hyödyntää.

8 Kulttuurihyvinvoinnin integrointi tuleviin sote-palveluihin

Kulttuurisote-hankkeen Pohjanmaan osahankkeessa ei saavutettu kaikkia hankkeessa asetettuja maakunta- ja sote-valmisteluun liittyviä tavoitteita. Projektipäällikkö ei päässyt niin tiiviiseen keskusteluyhteyteen maakunta- ja sote-uudistuksen valmistelijoiden kanssa kuin hankkeen tavoitteena oli. Esimerkiksi kirjauksia palvelulupaukseen ja maakuntastrategiaan sekä järjestämisuunnitelmaan ei tehty. Näitä kirjauksia ei muissakaan Kulttuurisote-hankkeen maakunnissa saatu aikaiseksi.

Haasteena oli muun muassa se, että maakunta- ja sote-uudistuksen lakeja ei hyväksytty kesällä 2018 hallituksen aikataulun mukaisesti ja ettei ole ollut varmuutta, toteutuuko uudistus kaavailussa muodossa lainkaan. Valmistelutyöhön vaikutti myös se, että mahdollisesti toteutuva uudistus lykkääntyy vuodella eteenpäin vuoteen 2021. Pohjanmaalla sairaanhoitopiiri ryhtyi valmistelemaan elokuussa suunnitelmaa soten vapaaehtoiseksi integroimiseksi. Tämän kuntayhtymä-pohjaisen suunnitelman valmistelu vaikutti osaltaan siihen, että keskustelut kulttuurihyvinvoinnin integroimisesta suunnitteilla olevan maakunnan sote-palveluihin eivät edenneet toivotulla tavalla.

Pohjanmaalla maakunnallinen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valmisteluryhmä aloitti toimintansa toukokuussa. Projektipäällikkö oli mukana hyte-ryhmän työskentelyssä ja toi esiin terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan merkityksen osana ennaltaehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä sosiaali- ja terveystalouksia. Valmisteluryhmän työ ei merkittävästi edennyt ensimmäisen kokouksen jälkeen, eikä ryhmä kokoontunut kesän eikä syksyn aikana valtakunnallisen valmistelun avointen kysymysten takia.

9 Tietoisuuden lisääminen

Hyvinvointia ja terveyttä lisäävän taide- ja kulttuuritoiminnan edistämiseksi yhtenä tehtävänä on tiedon ja tietoisuuden lisääminen. Pohjanmaan liitto on jo aiemmin ollut toteuttamassa kulttuurihyvinvointiin liittyviä hankkeita tiiviissä yhteistyössä alueen kuntien kanssa, joten tietoisuuden lisäämiseen tähtäävälle työlle oli hyvä pohja. Kulttuurisoten olikin helppo viedä kuntien kulttuuri- ja sote-toimijoille ajatusta siitä, että taide- ja kulttuurilähtöinen hyvinvointitoiminta pitäisi saada vakiinnutettua tuleviin rakenteisiin.

Kun taiteen ja kulttuurin vaikutuksia terveyteen ja hyvinvointiin pidetään esillä, asia tulee yhä vahvemmin osaksi yhteistä tietoisuutta. Osin tästä syystä Kulttuurisoten Pohjanmaan osahanke halusi tiedottaa ja viestiä eri kanavien kautta. Hankkeen toiminnasta kerrottiin Pohjanmaan liiton verkkosivuilla ja Facebook-sivustolla sekä Kulttuurihyvinvointia ilman rajoja -Facebook-sivustolla. Yhdessä muiden osahankkeiden kanssa tiedotettiin hankkeen etenemisestä uutiskirjeellä, joka levisi Itä-Suomen Hyvinvointivoimalan ja Taikusydän-verkoston kautta. Tiedotusvälineissä osahanke sai näkyvyyttä Kyrönmaa-lehdessä ja Pohjankyrö-lehdessä (katso liitteet 2 ja 3) sekä ruotsinkielisessä Yle Vega Österbottenissa.

10 Miten tästä eteenpäin?

Hankkeen päätyttyä projektipäällikkönä toiminut Hanna Kleemola työskenteli Pohjanmaan liitossa vielä reilun puolentoista kuukauden ajan eli tammikuun 2019 loppupuolelle saakka. Kleemolan työhön kuului valmistella uuden maakunnan kulttuurihyvinvointiasioita. Yhtenä tehtävänä oli tuoda Kulttuurisote-hankkeen yhteiset tulokset lähtökohdaksi yhdyspintojen valmistelutyöhön. Kleemola pyrki myös vaikuttamaan siihen, että taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut otetaan huomioon maakunta- ja sote-valmistelussa ja/tai valmisteilla olevassa sote-palvelujen vaihtoehtoisessa integraatiossa.

On tärkeää, että terveyttä ja hyvinvointia edistävät taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut pidetään vahvasti mukana keskustelussa myös vastaisuudessa. Kuuden maakunnan Kulttuurisote-hankeessa ja muissa vastaavatyypisissä maakunnallisissa prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeissa on tehty hyvää pohjatyötä taiteen ja kulttuurin integroimiseksi osaksi sote-palveluita. Asia on tärkeä siinäkin tapauksessa, että valmisteilla oleva lakipaketti kaatuu. Jos lakeja ei hyväksytä, Pohjanmaalla suunnitteilla oleva vaihtoehtoinen kuntayhtymämalli kuitenkin todennäköisesti toteutuu. Kulttuurihyvinvointipalvelujen integrointi jo valmisteluvaiheessa tähän vaihtoehtoiseen malliin on ensiarvoisen tärkeää.

11 Lähteet

HE 15/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle maakuntien perustamista ja sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisen uudistusta koskevaksi lainsäädännöksi sekä Euroopan paikallisen itsehallinnon peruskirjan 12 ja 13 artiklan mukaisen ilmoituksen antamiseksi. Finlex.fi. <https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2017/20170015?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=HE%2015%2F2017%20vp>

Korjus-Hietala, Arja (2018) Kulttuurilla on oma sijansa sote-uudistuksessa. Kyrönmaa-lehti 18.6.2018.

Kulttuurisote – kuuden maakunnan kumppanuushanke. Kulttuurisote-hankkeen loppuraportti. 2019. Innokyla.fi. <https://www.innokyla.fi/web/hanke6864175>

L 410/2015. Kuntalaki.

Opas maakunnan vanhusneuvoston toimintaan (2018). Alueuudistus.fi. <https://alueuudistus.fi/documents/1477425/4064731/Opas+maakunnan+vanhusneuvoston+toimintaan+080618.pdf/921d2ba3-17bf-4e2b-b637-74c1a348a95d/Opas+maakunnan+vanhusneuvoston+toimintaan+080618.pdf.pdf>

Ridanpää, Matti (2018) Taide ja kulttuuri lisäävät ikäihmisten hyvinvointia. Pohjankyrö-lehti 22.10.2018.

Liitteet

Liite 1. Kooste vanhusneuvostojen työpajan vastauksista

Ryhmä 1. Kotona asuvat ikäihmiset, jotka eivät ole säännöllisten sote-palvelujen piirissä

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Besökande verksamhet
- Uppsökande verksamhet
- Teaterklubbar för seniorer
- När-TV
- Guideturer
- Gubb-tantdagis
- Tillgång till öppen dagverksamhet
- Tillfällen att själv delta med musik, sång, skådespeleri...
- Vi berättar för varandra
- Besöka kulturevenemang
- Skjutsar till evenemang
- "Sponsorerade" evenemang med ordnad skjuts t.ex. konsert, biobesök
- Handledare

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Brist på transporter
- Fysiska problem
- Fysisk instabilitet
- Få utrymmen som är handikappanpassade
- Hörselskador
- Ovetskap
- Tröskeln växer
- Hur nå fram till de hemmaboende?
- Ekonomiska problem
- Dyrt gå på kultur! Pensionsrabatter försvinner

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Skjutshjälp
- Frivilliga kan hjälpa till på olika sätt
- Eliminera hinder! Socialsidan bekostar
- Via media, tidningar, radio, När-TV

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Besök av någon frågeställare
- Besöksverksamhet
- Uppsökande besöksverksamhet
- Någon som deltagit kunde berätta på pens.klubben
- Respons från de som deltagit i kulturella aktiviteter
- Sociala medier

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Medborgarinstitut, olika föreningar
- Marthaföreningar, idrottsföreningar och liknande kan vara aktiva
- Kulturbyråns uppgift

Ryhmä 2. Kotona asuvat ikäihmiset, jotka ovat sote-palvelujen piirissä (esimerkiksi kotipalvelun ja päivätoiminnan asiakkaat)

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Kulttuuriluotsit
- Koululaisten vierailut
- Ystävätoiminta
- Ystäväpalvelu
- Eläkeläisjärjestöjen toteuttama toiminta
- Kulttuurikotipalvelu

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Raha
- Liikuntakyky
- Välimatkat
- Tilat eivät ole esteettömiä

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Digitaaliset palvelut
- Yhteistyö omaisten kanssa
- Kuljetus, myös viikonloppuisin
- Innoittaja
- Info-tiedotuslehtinen tapahtumista

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Haastattelut
- Reissuvihko (kotipalvelu)
- Keskustelu tilaisuuden jälkeen

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Vanhusneuvosto yhteistyössä vanhuspalvelujen kanssa
- Pitää olla tiedossa ihmisen "menneisyys" harrastukset ym...
- Omaisille kyselylomake asiakkaan toiveista

Ryhmä 3. Palveluasunnossa asuvat ikäihmiset, jotka eivät tarvitse ympärivuorokautista hoitoa

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Vierailut
- Liikuntaryhmät, kuorot
- Ajankohtaisuus: esim. joulun, pääsiäisen ja juhla/teemavuosien huomioiminen
- Kuljetukset tilaisuuksiin

- Päiväkotilasten vierailut ja äitienpäivä- ja isänpäiväkortit
- Eläinvierailut, kaverikoirat; eläimiä palvelukotiin asumaan, esim. kissat
- Musiikkikoulun oppilaat vierailulle
- Seurakunnan järjestämä ohjelma, jumalanpalvelus ym.
- Ulkoilu
- Ulkona hyvät kulkuväylät, penkit ym., yhdessäolo ulkona (esim. grillaus)
- Kolmannen sektorin toiminta

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Tilat
- Kieli
- Avustajan tarve
- Liikuntaesteet, rappuset
- Teatteri/konserttipalvelujen tarjonta

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Kuljetuspalvelu
- Esteettömyys, rampit
- Induktiosilmukat

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Asukaskysely
- Henkilökohtainen palaute

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Lista johon voi kirjoittaa toiveita
- Asukaskysely
- Kokoontuminen: keskustelua siitä, mitä on ollut ja mitä toivotaan

Ryhmä 4. Jatkuvaa hoitoa tarvitsevat ikäihmiset (laitoshoidon asiakkaat)

Millaisia kulttuurihyvinvointipalveluita tulisi järjestää tämän kohderyhmän ikäihmisille?

- Yhteisiä tapahtumia
- Liikunta
- Laulu, musiikki, lauluryhmät
- Radio

Mikä asiat estävät osallistumista kulttuurihyvinvointipalveluihin?

- Liikkuminen
- Vammaisuus
- Näkö- ja kuulo-ongelmat
- Kuljetuspalvelujen puute

Millaisia ratkaisuja löydätte esteiden poistamiseksi?

- Vapaaehtoisuus
- Vapaaehtoiset liikkumisen avuksi
- Vapaaehtoistyön esteiden poistaminen
- Induktiosilmukat

- Esteettömyys
- Kuljetuspalvelu

Mitkä ovat parhaat keinot kerätä osallistujilta palautetta kulttuuritoiminnasta?

- Kyselemällä
- Kuulemalla
- Ilmeitä seuraamalla
- Omaisilta
- Henkilökunnalta
- Palautekyselyt osallistujille

Kuinka parhaiten voitaisiin kuulla ikäihmisten toiveita tulevasta toiminnasta ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun?

- Ikäihmisten ryhmissä kyselemällä
- Ikäihmisten ryhmäkeskustelut
- Tutustumalla potilaan entiseen elämään (elämän aikana opittu: työ, harrasteet ym.), ottaa niistä vinkkiä
- Hoitotyön osaaminen
- Kyky kuunnella potilasta
- Potilaan avautuminen

Kulttuurilla on oma sijansa sote-uudistuksessa

Hanke Kulttuurisote selvittää taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluita.

LAIHIA Valmisteilla olevaan sote- ja maakuntauudistukseen halutaan liittää myös kulttuuripalvelut, sillä taiteella ja kulttuurilla tiedetään olevan vahva merkitys ihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi. Tämän asian eteenpäin viemiseksi on syntynyt Kulttuurisote kuuden maakunnan yhteishankkeenä. Pohjanmaan liitto on yksi osatoiteuttaja hankkeessa.

Kulttuurisoten avulla taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut pyritään siis saamaan mukaan osaksi maakunnallisia sosiaali- ja terveyspalveluita.

– Pohjanmaalla keskiössä ovat vanhuksille suunnatut palvelut.

Ikäihmiset osallistetaan hankkeeseen vanhusneuvostojen kautta, kertoo projektipäällikkö **Hanna Kleemola** Pohjanmaan liitosta.

Kulttuurisote on yksi Taiteen edistämiskeskuksen rahoittamista kärkihankkeista.

Helmikuussa työnsä aloittanut Kleemola on tähän mennessä kartoittanut, miten ja millaisia kulttuurihyvinvointiin liittyviä asioita järjestetään kunnissa. Kartoitus on keskitetty Laihian lisäksi Vaasaan, Pietarsaareen, Pedersöreän ja Mustasaareen.

– Jatkossa tarkastellaan, miten nykyiset hyvät käytännöt voidaan juurruttaa osaksi uuden maakunnan toimintaa.

Taide- ja kulttuuritarjonta voi pelkistetyimmillään olla tavallista arjen kulttuuria.

– Se voi olla lukemista, lauleskua, ruokaa, taidetta tai luonnossa liikkumista, johon voi rakentaa

Projektipäällikkö Hanna Kleemola vie työpariensa ja yhteistyökumppaneidensa kanssa Kulttuurisote-hanketta eteenpäin Pohjanmaalla. Täällä painopisteenä on erityisesti ikäihmisten kulttuurihyvinvointi.

esimerkiksi muistipolun eri tehtävineen, Kleemola antaa esimerkkejä ikäihmisille suunnatusta tarjonnasta.

Kulttuurisoten tarkoituksena on, että jokaisella ihmisellä olisi mah-

dollisuus osallistua kiinnostuksensa mukaan hyvinvointia vahvistaviin taide- ja kulttuuripalveluihin.

– Tavoitteena on kehittää kunnan kulttuuritoimen,

maakunnan sote-toimijoiden ja vapaan kentän taide- ja kulttuuritoimijoiden välille sellainen kumppanuus, että kulttuuritoimi voi toimia palveluiden tuottajana,

koordinoijana ja välittäjänä, Kleemola toteaa.

Järjestöjen eli kolmannen sektorin toiminnalla on vahva merkitys.

– Kyllähän kolmas sekto-

ri on valtakunnallisestikin tärkeä toimija, ja sen merkitys korostuu sote-uudistuksen myötä. Kolmannen sektorin vapaaehtoistyön varaan kulttuurihyvinvoinnin edistäminen ei kuitenkaan saa jäädä, vaan palveluja toteuttamaan tarvitaan taide- ja kulttuurialan ammattilaisia.

Mikäli tulevan maakuntauudistuksen asiakirjoihin saadaan taide- ja kulttuurilähtöiset palvelut kirjattua osaksi sote-palveluita, maakunta myös rahoittaa toimintaa.

– Sote-palveluiden järjestäjä voi ostaa palveluita esimerkiksi yrityksiltä tai kolmannen sektorin toimijoilta, Kleemola kertoo.

– Maakuntauudistuksessa sote-palvelut siirtyvät maakunnalle, mutta hyvinvointia ja terveyttä edistävä työ jää kunnille.

Tammikuussa käynnistynyt hanketta hallinnoi Pohjois-Savon sairaanhoitopiiri. Muut osatoiteuttajat ovat Pohjanmaan liitto, Etelä-Pohjanmaan liitto, Pirkanmaan liitto, Kymenlaakson sairaanhoito- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä Carea ja Turun Kaupunki Varsinais-Suomesta.

ARJA KORJUS-HIETALA

Laihian ikäneuvosto pitää Kulttuurisotea hyvänä asiana

LAIHIA Laihian ikäneuvosto on kiinteästi mukana Kulttuurisotessa, joka Pohjanmaalla on painotunut erityisesti ikäihmisten hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Laihia on valittu yhtenä kuntana kohteeksi, joissa kartoitetaan jo olemassa olevia ikäihmisten kulttuurihyvinvointia edistäviä käytäntöjä. Muut kunnat ovat: Vaasa, Pietarsaari, Mustasaari ja Pedersöre.

Kulttuurisotea ikäneuvoston kokouksessa esitelty projektipäällikkö **Hanna Kleemola** sai suunnitelmista myönteistä palautetta.

– Aslaan kannattaa panostaa, varapuheenjohtaja **Mikko Myllymäki** painotti.

Toisaalta hän arveli, että esimerkiksi vanhusten hoitolaitoksiin

saattaa hetken ajan löytyä vapaaehtoisia toimijoita vetämään tai esittämään erityyppistä ohjelmaa, mutta kyllä siihen rahaakin pitäisi olla jatkuvuuden takaamiseksi.

Ikäihmisen arjen piristykseen ei tarvita mittavia tapahtumia, vaan pienetkin, päivän rutiineihin muutosta tuovat tekemiset ilahduttavat.

– Vanhat ja erityisesti muistisairaat osaavat esimerkiksi vanhoja lauluja, ja ovat riemuissaan niitä laulaessaan, on **Marjatta Jantunen** kokemus.

Terveys- ja hyvinvointijohtaja Helena Lahtinen mainitsi laitosvierailusta olevan hyviä kokemuksia, olivatpa ne lapsiryhmien tai aikuisten tekemiä.

– Lapsille ne luovat samalla kon-

Pohjanmaalla keskiössä ovat vanhuksille suunnatut palvelut.

HANNA KLEEMOLA

Hanna Kleemola oli esittelemässä Kulttuurisote-hanketta Laihian ikäneuvostolle.

takteja vanhoihin ihmisiin. Myös hoitohenkilökunnalle erilaiset tapahtumat tuovat vaihtelevuutta työpäivään.

– Hyvin toimissa se on myös työhyvinvointikys-

mys, Kleemola vahvisti Lahtisen päätelmän.

Perusturvalautakunnan edustajana kokouksessa ollut **Jari Lönn** kokee niin ikään hyvänä eri ikäisten

saattamisen yhteen.

– Nyt ovat vanhuksset ja lapset eriyntyneet liikaa toisistaan.

Ikäneuvostossa on jäsen

kunnan jokaisesta toimivasta eläkejärjestöstä. Lisäksi kokouksissa on edustajat kunnasta ja seurakunnasta.

Neuvoston kokoonpano vuosille 2017–2021 on seuraava: Raija Viljanmaa, puheenjohtaja, Laihian Kristilliset eläkeläiset (vara Raija Myllymäki), Mikko Myllymäki, varapuheenjohtaja, Laihian Kansalliset Seniorit (Marjatta Viianen), Marjatta Jantunen, Eläkeliton Laihian yhdistys (Arvo Koivuniemi), Kaija Ranta, Laihian eläkeläiset (Jouko Ranta), Anna-Liisa Toikka, Laihian eläkkeensaajat (Anja Peltoniemi), Lea Ranne, kunnan edustaja (Sauli Tuomela), Anne Visser-Kelto, seurakunta ja sihteerinä terveys- ja hyvinvointijohtaja Helena Lahtinen.

ARJA KORJUS-HIETALA

Taide ja kulttuuri lisäävät ikäihmisten hyvinvointia

Työpaja Roppakaupalla virikkeitä ja uusia ideoita.

VÄHÄKYRÖ Miten taide ja kulttuuri lisäävät hyvinvointia? Millaista kulttuuritoimintaa vanhusten palvelutaloissa tulisi järjestää? Miten kotona asuvat ikäihmiset voisivat osallistua taide- ja kulttuuritoimintaan? Tällaisia asioita pohtivat Pohjanmaan kuntien vanhusneuvostot Vähänkyrön Savilahti-talolla järjestetyssä kaksikielisessä työpajassa, jonka oli järjestänyt Kulttuurisote-hanke.

Taiteen edistämiskeskusten rahoittama Kulttuurisote-hanke toimii nimensä mukaisesti sote- ja maakuntaudistuksen tukena selvittäen, miten taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää sosiaali- ja terveyspalveluissa nykyistä enemmän. Pohjanmaalla keskitytään vanhusten palveluihin. Ikäihmisten osallistaminen tapahtuu kunnallisten vanhusneuvostojen kautta, ja sellaiset perustetaan myös tuleviin maakuntiin.

Useiden tutkimusten mukaan taide ja kulttuuri lisäävät ihmisten hyvinvointia ja parantavat elämänlaatua ja jopa terveyttä. Myös hoidon laatuun niillä on myönteinen

KUVAT: MATTI RIDANPÄÄ

Pohjanmaan tanssin toiminnanjohtaja Annika Sillander opasti, miten voi tanssia vaikka tuoleilla istuen.

nen vaikutus. Vähänkyrön työpajassa äänisuunnittelija ja ääniterapeutti Stefan Backas antoi vakuuttavan näytteen äänimaailman voimasta, ja Pohjanmaan tanssin toiminnanjohtaja Annika Sillander vei osallistujat tanssin pyörteisiin tuoleilla istuen.

Kulttuurihyvinvointia edistetään joka tapauksessa.

HANNA KLEEMOLA

Laihialla vanhusneuvostoa sanotaan ikäneuvostoksi. Sen puheenjohtaja on **Raija Viljanmaa** ja varapuheenjohtaja **Mikko Myllymäki**. He tulivat Vähänkyrön työpajaan uteliaina ja avoimin mielin.

– Paljon asioita selkeni, kun niistä juteltiin työryh-

Laihan ikäneuvoston varapuheenjohtaja **Mikko Myllymäki** ja puheenjohtaja **Raija Viljanmaa** olivat Vähänkyrössä hankkimassa virikkeitä ja ajatuksia vanhusten hyvinvointiin.

missä, kertoo Viljanmaa.

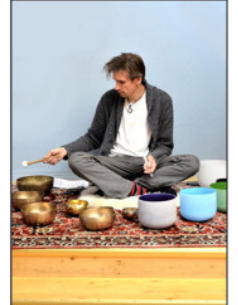
– Nyt voimme viedä asioita oman kunnan ikäneuvostoon ja myöhemmin maakunnan tasolle. Tuli ideoita esimerkiksi siitä, mitä voidaan tehdä ikäihmisten hyväksi heidän omaistensa kanssa ja mitä kolmannen sektorin kanssa. Voimme viedä laitoshoidossa olevien iloksi musiikkia, laulajia, jopa koiria, opettaa tanssia vaikka koiria, antaa ääniterapiaa, ja niin edelleen.

Myös Mikko Myllymäki piti työpajaa järkeenkäypänä ja myönteisenä. – Tuli paljon virikkeitä, mitä kotikunnassa ja myöhemmin maakunnassa voidaan tehdä vanhusten hyväksi taiteen

ja kulttuurin keinoin. Pohjanmaalla kielikysymys on aina esillä, ja tämä tilaisuus meni hyvin, kun kaikki pärjäisivät omalla äidinkielellään, Myllymäki kehuu.

Nykyisen vanhuspalvelulain edellyttämät vanhusneuvostot ovat vanhusten ääni kunnallisessa päätöksenteossa, jossa neuvoston esityksiä on kuultava. Tällä hetkellä kaavailussa maakuntaudistuksessa vastaavanlainen neuvosto tulee myös maakuntatasolle, ja siihen on otettava vähintään yksi edustaja jokaisen kunnan vanhusneuvostosta.

Helmikuussa alkanut Pohjanmaan, Etelä-Pohjanmaan ja neljän muun maakunnan yhteinen Kulttuurisote-hanke loppuu marraskuun puolivälissä. Hankkeen projektipäällikkö Pohjanmaan liitossa on laihialainen **Hanna Kleemola**, jonka mukaan loppuraportin tulee antaa käytännöllistä ja sovellettavissa olevaa tietoa siitä, miten taidetta ja kulttuuria voidaan hyödyntää vanhusten hyvinvointipalveluissa riippumatta sote- ja maakuntaudistuk-

Äänisuunnittelija ja ääniterapeutti Stefan Backas antoi näytteen äänimaailman rentouttavasta voimasta.

sen tuottamasta hallintomallista.

– Kulttuurihyvinvointia edistetään joka tapauksessa, sanoo Kleemola. – Tulevaisuus näyttää, ovatko kunnat valmiita panostamaan tähän asiaan esimerkiksi vanhusten palvelutaloissa, vai siirtykö painopiste maakuntiin.

Kuntien ja maakuntien lisäksi hyvinvointia ja terveyttä lisääviä taide- ja kulttuuripalveluja tulevat tarjoamaan monet järjestöt ja yritykset. Viime kädessä toiminnan edistämisestä vastaavat opetus- ja kulttuuriministeriö sekä sosiaali- ja terveysministeriö.

MATTI RIDANPÄÄ

**Österbottens förbund
Pohjanmaan liitto**

Sandögatan 6 - Hietasaarenkatu 6
PB - PL 174, 65101 Vasa - Vaasa
Tfn - Puh. 06 320 6500

www.obotnia.fi
info@obotnia.fi

2019